

LES VIDES DEL CAPITÀ NEMO EN LES VINYETES

Francisco Sáez de Adana Herrero
(Universidad de Alcalá i Instituto Franklin)

Introducció

JULES VERNE ÉS UN ESCRIPTOR D'UN GRAN PRESTIGI PER AL GRAN públic (fins i tot per a aquells que no han llegit cap de les seues obres) per les novel·les d'aventures i, sobretot, pel caràcter precursor del gènere literari de la ciència-ficció. Les seues obres més reconegudes s'emmarquen en la sèrie de novel·les conegudes com a *Viatges extraordinaris* i en la qual es poden trobar títols tan populars com *Cinq semaines en ballon* (1863), *Voyage au centre de la Terre* (1864), *De la Terre à la Lune* (1865), *Les enfants du capitaine Grant* (1867), *Vingt mille lieues sous les mers* (1869), *Le Tour du Monde en quatre-vingts jours* (1873) o *Michel Strogoff. De Moscou à Irkoutsk* (1876). Una qüestió interessant és que, malgrat aquest impacte popular de l'obra de l'escriptor de Nantes, aquesta es deu més a la força dels arguments que als personatges. No són tants els protagonistes de les seues obres el que el públic mitjà reconeix, fins al punt que, a voltes, aquells que no són realment seguidors de la seua obra, encara que coneixen les novel·les i els seus arguments, no recorden el nom dels protagonistes.

Això no és així en el cas del Capità Nemo. Com afirma Miguel Á. NAVARRETE, es tracta d'«uno de los personajes más logrados de Verne» (2019: 16), entre altres coses, gràcies a ser l'inventor i tripulant d'«una de sus máquinas legendarias: el submarino Nautilus» (2019: 16). El

Capità Nemo és, com tothom sap, el personatge més destacat de la novel·la *Vingt mille lieues sous les mers*, en què, encara que comparteix protagonisme amb els seus hostes obligats a bord del Nautilus (el Professor Aronnax, el seu criat Conseil i l'arponer Ned Land), destaca per damunt d'aquests pel carisma i per l'aurèola de misteri que emana de cada una de les seues aparicions al llarg de la novel·la. L'atractiu d'aquest personatge és manifest des de la seua primera aparició, circumstància demostrada pel fet que Verne el recuperara posteriorment per a *L'Île mystérieuse* (1874), la seua aproximació a les novel·les de Robinsons, en què Nemo té un paper més secundari però en què, tanmateix, en descobrim l'origen, que havia romàs en el misteri en *Vingt mille lieues sous les mers*.

És interessant aquesta aparició del personatge en una novel·la posterior de Verne (en una maniobra narrativa que, sota l'òptica de hui, definiríem com un *crossover* i que, d'acord amb Miguel SALABERT (1985: 332) correspon a la idea circular de l'aventura que tenia l'escriptor de Nantes) perquè la seua continuïtat en altres obres posteriors a l'aparició original és un element clau a l'hora de la construcció de la popularitat del personatge. A aquesta circumstància han contribuït, en gran mesura, les nombroses adaptacions de l'obra de Verne que s'han fet per a diversos mitjans, sobretot en el cinema, des de la primera versió muda que va dirigir Georges Méliès el 1907 i, entre les quals destaca, pel seu paper en l'imaginari popular, la dels estudis Disney del 1954, dirigida per Richard Fleischer, en què James Mason encarnava el Capità Nemo.

Evidentment, el còmic no és una excepció a aquest fenomen i són nombroses les obres en què apareix el personatge. L'objectiu d'aquest article és fer un recorregut per la representació del personatge a través del món de les vinyetes. No es pretén que siga un recorregut exhaustiu, no només per la impossibilitat material de cobrir el nombre elevat de versions del personatge que s'han creat en historieta, sinó perquè algunes s'han produït en mercats a què el lector mitjà té difícil accés. Per tant, es mostraran aquelles versions més significatives per la seua importància, ja siga artística, bé siga comercial. A l'hora de presentar aquestes obres se seguirà la classificació que Linda HUTCHEON fa de les adaptacions (2006: 8), les quals, segons aquesta autora, s'emmarquen en tres grups diferents: transposicions, en què s'explica pràcticament la mateixa història; actes creatius d'apropiació del text original; i

extensions o productes derivats del text adaptat. No obstant això, com HUTCHEON mateix reconeix, aquests tres grups no són excloents i pot haver-hi obres que incloguen elements de tots els grups; tanmateix, l'estructura d'aquest article prendrà aquesta classificació com a punt de partida per a facilitar la comprensió de l'aproximació a cada una de les obres comentades.

Transposicions de l'obra original

En aquesta secció s'analitzen les obres que adapten més o menys fidelment l'obra original. Evidentment, a l'hora de parlar d'adaptacions de clàssics de la literatura al còmic cal fer esment de «Classics Illustrated», la qual va ser una sèrie de *comic books* que, des del 1941 (quan va nàixer amb el nom de «Classics Comics») esdevingué fonamental per a la formació cultural i, per què no dir-ho, literària de molts nord-americans. Com bé diu William B. Jones Jr., «Classics Illustrated» va ser la quinta essència del somni americà (JONES JR 2002). Fundada per l'immigrant rus Albert Lewis Kanter, gran amant de la literatura i la història, la idea era adaptar els clàssics de la literatura en forma d'història, per a difondre aquests relats als joves nord-americans, grans lectors de revistes de còmics en aquella època, però amb un gran desconeixement dels grans autors. L'empresa va tenir tant èxit que la sèrie no només va ser un gran fenomen quant a vendes (alguns lliuraments van arribar fins a vint edicions i més de cinc milions de còpies venudes), sinó que va ser recomanada com a lectura bàsica al voltant de 25.000 col·legis als Estats Units (WERTHAM 1954).

Curiosament, en aquesta sèrie va aparèixer en primer lloc l'adaptació de *L'Île mystérieuse* (concretament, en el número 34 de febrer de 1947), adaptada per Manning L. Stokes i il·lustrada per Robert Hayward Webb i David Heames, que la de *Vingt mille lieues sous les mers* (que es publicaria en el número 47 de maig de 1948), il·lustrada per Henry C. Kiefer (no s'esmenta l'autor de l'adaptació, que podria ser el mateix Kiefer). Tot i que no es coneixen els motius d'aquesta decisió, en tot cas, totes dues obres tenen tots els defectes dels primers números de la sèrie *Classics Illustrated*. Es tracta d'històries en què l'objectiu era incloure la major quantitat possible del text original, per tal d'apropar el lector a la font, sense importar gaire l'aspecte gràfic. Tot i això, malgrat la suposada fidelitat a la història original, hi ha algunes parts del relat que són eliminades, no només per qüestions d'espai, sinó tam-

bé d'adaptació al suposat públic juvenil a què anava dirigida la sèrie. Així, totes les escenes amb la mort d'alguns membres de la tripulació del Nautilus que apareixen en l'obra de Verne són eliminades de la seua versió en còmic, probablement perquè no es considerarien adequades a aquest tipus de públic.

Pel que fa a aquesta qüestió de la preponderància del que és literari sobre el component gràfic, són molt representatives les adaptacions de les dues obres que fa Otto Binder amb dibuixos de Romy Gamboa i Ernie Patricio per al cas de *Vingt mille lieues sous les mers* i d'ER. Cruz per a *L'Île mystérieuse* en el marc de la col·lecció «Marvel Classics Comics» (concretament, en el número 4, d'abril de 1976, i en el número 11, de novembre del mateix any, respectivament). El fet que aquestes adaptacions es produïsquen dins una sèrie de Marvel Comics, una editorial que, en aquella època, presumia del dinamisme gràfic de les seues publicacions, xoca amb l'aproximació tan propera al llibre il·lustrat que va triar l'editorial a l'hora d'afrontar les seues adaptacions literàries, circumstància que s'aniria depurant a mesura que la col·lecció va anar avançant, de manera que els números posteriors van estar més propers al que entenem per un còmic Marvel [Fig. 1]. Cal comentar, en tot cas, que aquesta fidelitat al relat original, i els anys que havien transcorregut des d'aquells primers «Classics Illustrated» van permetre mostrar en aquest cas totes les escenes relacionades amb la mort que apareixen en l'obra de Verne.

Es dona la circumstància que una obra molt més recent com l'adaptació de *Vingt mille lieues sous les mers* que fa Gary Gianni l'any 2009 manté aquesta idea de la preponderància del que és literari sobre el que és gràfic. Açò, que és comprensible en els casos anteriors, ja que els dibuixants no eren més que una mena d'artesans al servei de la història, és difícilment comprensible ara pel fet que Gianni és generalment reconegut pel seu virtuosisme. Una característica que posa al servei de l'adaptació amb la inclusió d'imatges espectaculars que no es podien trobar en els exemples anteriors, però que no eviten l'ús de grans textos de suport provinents de l'obra original que, ocasionalment, llasten la lectura, ja que cauen en la redundància entre la informació proporcionada pel text i la imatge, que és una de les màximes que cal evitar a l'hora de crear qualsevol còmic, siga aquest una adaptació d'una obra prèvia o una creació original. Sembla que la fidelitat que s'assumeix en les transposicions només es considera satisfactòria quan s'hi inclouen

Fig. 1. Pàgina de mostra de l'adaptació creada per Marvel en què es veu l'abundància de text. © Marvel Comics, 1976.

grans extractes de l'obra original, cosa que pot arribar afectar negativament un mitjà tan visual com el còmic.

Actes creatius d'apropiació del text original

En la secció anterior hem vist algunes obres l'objectiu de les quals era adaptar amb la major fidelitat possible l'obra original de partida. Per contra, a les obres d'aquest apartat la fidelitat no és tan important, sinó que és fonamental mantenir el que HUTCHEON defineix en termes benjamians com l'aura de l'original (2006: 4). És a dir, són obres que partint de l'obra de Verne porten el personatge del Capità Nemo per altres camins diferents dels marcats pel seu creador i més d'acord amb els interessos narratius dels autors d'aquests actes creatius. En aquest aspecte, una de les obres més interessants és el *Nemo* de Brūno publicat a França per Glénat l'any 2017, obra que en l'inici sembla una adaptació més de *Vingt mille lieues sous les mers*, però que, a mesura que van avançant

les pàgines, se'n va allunyant del relat original per a convertir-se en una anàlisi psicològica del protagonista, on tota la violència que es podia intuir en el retrat que l'escriptor francès feia del capità del Nautilus esclata de manera explícita, fent molt difícil que el lector empatitze amb un personatge que realment porta l'amargor ja present en l'original literari a extrems que sobrepassen la caracterització que Verne fa del personatge. En aquesta obra, per altra banda, és interessant comentar com, al contrari que en les adaptacions comentades anteriorment, Brüno fa una aproximació absolutament visual del relat, no només per la manca d'inclusió de textos de suport, sinó també per la resolució d'alguns elements presents en l'obra original de forma gràfica. Així, el llenguatge intel·ligible que Nemo i la seua tripulació utilitzen en la novel·la primigènica és representat ací amb diàlegs en forma de jeroglífics que, simplement, amb la imatge ens fan entendre que es tracta d'un llenguatge propi.

L'equivalent per a *L'Île mystérieuse* respecte al que Brüno fa amb *Vingt mille lieues sous les mers*, encara que d'una manera molt diferent, el podem trobar en *Le mystère Nemo*, obra de Mathieu Gabella i Kenny Ruiz, publicada en tres àlbums entre el 2010 i el 2012 per Delcourt. En aquest cas es parteix del relat original, però s'hi expandeix la presència del Capità Nemo, de manera que el relat del seu origen ocupa una bona part dels tres àlbums i, a més, al mateix nivell que el que succeeix a *L'Île mystérieuse*, de manera que en aquesta obra s'alternen moments del present dels naufragats amb el passat del mateix capità, un passat totalment reinterpretat pels autors dels àlbums. Això fa evidentment que aquest origen adquireix un caràcter central que en l'obra original de Verne no tenia i que s'haja de desenvolupar de manera que s'adeqüe als interessos narratius de Gabella i Ruiz. Per tant, com bé indica el títol, el Capità Nemo adquireix un caràcter central en el relat que no tenia en l'origen literari.

Quant als actes creatius derivats, una de les configuracions més interessants en l'àmbit de la cultura popular són les preqüeles i les seqüeles. En el cas del Capità Nemo també ha gaudit dels dos tipus de relats. En el cas de les primeres podem citar *The Adventures of Captain Nemo*, minisèrie de tres números que va començar a publicar l'editorial nord-americana Rip Off Press l'any 1992 però que va quedar inconclusa; posteriorment, va ser publicada en volum per Redbud Studio l'any 2015. Aquesta obra de Michael Vance i Rob Davis ens narra la joventut

del personatge a la recerca de la llegendària Atlantis i de la font d'energia que li permeta construir aquesta màquina de moviment perpetu que és el Nautilus. Una obra d'aventures en què la presència de la màgia i el factor sobrenatural és molt més gran que en l'obra original de Verne.

D'altra banda, *Captain Nemo* és una sèrie amerimanga (és a dir, elaborada per autors nord-americans tot seguint les directrius narratives del manga) que Jason DeAngelis i Aldin Viray van llançar l'any 2006 dins de l'editorial Seven Seas Entertainment. La sèrie, que no va passar del primer volum, és en aquest cas, al contrari que l'anterior, una seqüela, concretament de *Vingt mille lieues sous les mers*. De més a més, el personatge principal no és la creació original de Verne sinó el seu fill, que és perseguit pels pecats, en forma d'atacs a diversos navilis, comesos pel seu pare, la tradició dels quals el protagonista s'ha encarregat de continuar. En interrompre's tan abruptament és difícil jutjar quin haguera sigut el desenvolupament d'aquesta obra, però, tenint en compte la premissa, val a dir que es tracta d'una seqüela que recull tots els elements narratius presents en les obres originals i els atorga continuïtat.

Extensions o productes derivats

L'extensió més reconeguda dins del món del còmic en què el Capità Nemo juga un paper important és *The League of Extraordinary Gentlemen*, saga publicada a través de diverses minisèries i volums des de l'any 1999 i que és obra d'Alan Moore (guionista) i Kevin O'Neill (dibuixant). En aquesta obra Nemo és part d'un equip format per alguns dels personatges més rellevants de la literatura clàssica; concretament, en la seua encarnació original, comparteix protagonisme amb Allan Quatermain, el Dr. Jekyll (i el doble Mr. Hyde), l'Home Invisible i Mina Murray (protagonista femenina de *Dracula*). Una de les primeres circumstàncies curioses és que Nemo és l'únic personatge del grup que prové d'una novel·la que no va ser escrita per un autor anglosaxó, cosa que mostra la importància de l'obra de Verne i, especialment, d'aquest personatge en l'imaginari col·lectiu, aspecte que ja s'ha comentat en la introducció.

Pel que fa al retrat del personatge, encara que hi ha constants referències, de manera més o menys explícita, a l'obra original de Verne i que es recullen en NEVINS (2003), es pot ben dir que el que fan Moore i O'Neill és construir una vida imaginària del Capità Nemo a l'estil de Marcel Schwob (FABRE 2010). Per això, aquesta obra es pot considerar

una extensió. Moore i O'Neill no tenen cap objecció a alterar determinades qüestions del personatge per a adaptar-lo al seu relat. Tot i que mantenen el seu origen hindú tal com es narra en *L'Île mystérieuse*, no només el personatge no ha mort com es narra en aquest relat, sinó que sembla que les seues reticències cap a l'Imperi Britànic no són prou importants per a impedir-lo de col·laborar-hi quan cal, cosa que resulta poc creïble en un personatge que té un odi ferotge cap a una Anglaterra que ha esclavitzat el seu poble i és culpable de l'assassinat de la seua família (llevat que es tracte, potser, d'un altre personatge derivat de l'original, cosa que, en conseqüència, reforçaria la idea d'aquesta obra com una extensió).

El fet que aquest odi no siga tan exacerbat i l'aparició de la seua filla Janni Dakkar, que pot significar que els anglesos no van matar la família, és el que qualifica la versió de Moore i O'Neill com una vida imaginària del personatge en la qual els esdeveniments narrats en *L'Île mystérieuse*, incloent-hi la mort del personatge, no han succeït o, si més no, no de la mateixa manera que en aquest relat. Fins i tot l'origen hindú que es deriva del relat que Nemo fa de la seua història en *L'Île mystérieuse* és ací circumstancial, ja que Moore, quan va concebre el personatge, tenia al cap la figura de James Mason i va ser Kevin O'Neill qui li va posar de manifest el seu origen ètnic (NEVINS 2003: 40). En tot cas, aquest és un aspecte que ni el mateix Verne tenia clar, ja que en les il·lustracions originals de *Vingt mille lieues sous les mers*, obra d'Alphonse de Neuville, el personatge apareix representat com un home blanc, perquè en el relat no hi ha una referència explícita a la seua etnicitat, element que es manté com un misteri [Fig. 2]. Siga com siga, la vida imaginària que conceben Moore i O'Neill per al personatge es converteix en una saga familiar, pel fet que en l'esdevenidor cronològic de la realitat mostrada en *The League*, que va des de l'època Victoriana fins al segle XX, sempre hi ha un Capità Nemo que és l'hereu d'una nissaga iniciada per l'original. En aquesta saga, hi tindrà un paper fonamental Janni Dakkar, personatge la vida de la qual es narrarà en tres especials que suposen l'únic *spin off* de la sèrie. Els esdeveniments narrats en *The League* no deixen, doncs, de succeir en una realitat alternativa a la nostra i per això la dependència del personatge amb la seua encarnació original no és realment tan important.

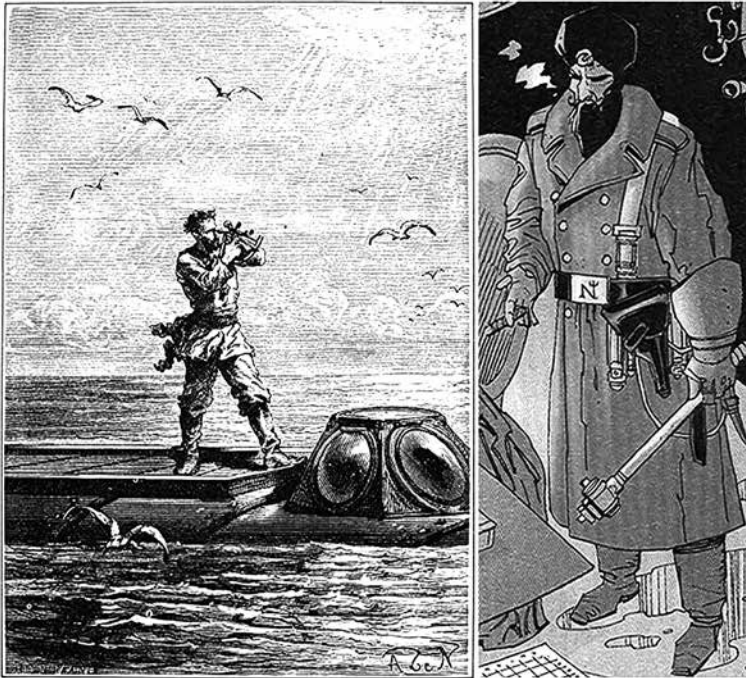

Fig. 2. Imatge de Nemo elaborada per Alphonse de Neuville per a la primera edició de *Vingt mille lieues sous les mers* (esquerra) i representació del personatge a càrrec de Kevin O'Neill per a *The League of Extraordinary Gentlemen* (dreta).
 © America's Best Comics-Wildstorm-DC Comics, 1999.

Bibliografia

- FABRE, Bruno (2010): *L'Art de la biographie dans 'Vies imaginaires' de Marcel Schwob*, Honoré Champion, París.
- HUTCHEON, Linda (2006): *A Theory of Adaptation*, Routledge, Nova York.
- JONES JR, William B. (2002): *Classics Illustrated: A Cultural History with Illustrations*, McFarland, Jefferson.
- NAVARRETE, Miguel Á. (2019): «Introducción», dins Jules VERNE: *Veinte mil leguas de viaje submarino*, Ediciones Cátedra, Madrid, pp. 11-54.
- NEVINS, JESS (2003): *Heroes and Monsters: The Unofficial Companion to the League of Extraordinary Gentlemen*, Monkeybrain, Los Angeles.
- SALABERT, Miguel (1985): *Julio Verne, ese desconocido*, Alianza Editorial, Madrid.
- WERTHAM, Fredric (1954): *Seduction of the Innocent*, Rinehart & Company, Nova York.